

ERFGOED

JACQUELINE BAETENS & NICO VAN CAMPENHOUT

HET WILLEMSFONDS IN LOKEREN NA DE TWEDE WERELDOORLOG: EEN ATYPISCH VERHAAL

“Een kleine stad bewaart de geschiedenis, ze wordt niet opgeschreven”¹

LOKERSE ARCHIEF- EN DOCUMENTATIEFONDSEN IN VERBAND MET DE VLAAMSE BEWEGING

In het Stadsarchief van Lokeren worden, zoals in de meeste plaatselijke of regionale archiefinstellingen in Vlaanderen, verscheidene door schenking of aankoop verworven private archiefcollecties bewaard die te maken hebben met de geschiedenis van de Vlaamse beweging. Enkele van deze Lokerse archiefcollecties hebben een belang en betekenis die het lokale of streekgebonden niveau overstijgt. In deze bijdrage worden die beknopt gesitueerd. Vervolgens wordt de focus gericht op één van die verzamelingen: het archief van de Lokerse afdeling van het Willemsfonds tussen twee politiek-maatschappelijke en socio-culturele kantelmomenten in, enerzijds het einde van de Tweede Wereldoorlog en anderzijds het begin van wat in navolging van de Nederlandse historicus Hans Righart (1954-2001) wel eens “*de eindeloze jaren zestig*” wordt genoemd.

Het fragmentarisch overgeleverde archief- en documentatiebestand van en over de Lokerse notaris en burgemeester en Leuvense hoogleraar Prosper Thuysbaert (1889-1965), tien archiefdozen in totaal, bevat stukken die van belang zijn voor de geschiedenis van enerzijds het Vlaamse Volkstoneel tijdens de vroege jaren 1920 en anderzijds de rechtse en katholieke Concentratie in Vlaanderen tijdens de tweede helft van de jaren 1930.² De archiefcollectie van de familie Pée, althans dat deel dat in het bezit bleef van hoogleraar taalkunde en dialectologie Willem Pée (1903-1986), is de belangrijkste

— 1 P. Hoste, *Ontroeringen van een forens. Twee novellen*, Amsterdam, 1993, p. 53. Een aantal romans van Pol Hoste (°1947, Lokeren) kan worden gelezen als “een autobiografisch verhaal uit een Oostvlaams provinciestadje in de jaren vijftig en zestig” (*Ontroeringen van een forens*, p. 48).

2 N. Van Campenhout (ed.), *De zoektocht van een katholieke intellectueel: Prosper Thuysbaert (1889-1965) en de vragen van zijn tijd*, Sint-Niklaas, 2011 en E. Gerard, Hoe de vorming van een rechts en Vlaams front mislukte. De geschiedenis van de concentratie in 1936, in: *WT*, jg. 65, 2016, nr. 4, pp. 339-374.

en meest omvangrijke particuliere verzameling van het Lokerse Stadsarchief. Het familiearchief Pée bevat archivalia van en over Willem Pée, zijn vader Julius Pée (1871-1951), die in Vlaanderen onder meer bekendheid genoot als dé grote promotor van de Nederlandse auteur Eduard Douwes Dekker alias Multatuli (1820-1887), zijn moeder Anne-Marie Clémentine Poncelet (1863-1948) en zijn broer Paul Pée (1899-1951), bohémien en avonturier, leraar talen in Japan en publicist en journalist, achtereenvolgens bij *Vooruit* en *Het Laatste Nieuws*. Het geheel omvat 40 archiefdozen en vormt een ware goudmijn in verband met (de geschiedenis van) het cultuurleven in Vlaanderen vanaf het midden van de jaren 1890 tot het begin van de jaren 1970, in het bijzonder wat de vrijzinnige component ervan betreft.³

Met betrekking tot het hechteniskamp van Lokeren, waar tussen 1944 en 1947 tal van flaminganten die werden verdacht van en/of veroordeeld voor collaboratie met de Duitse bezetter tijdens de Tweede Wereldoorlog, gedurende kortere of langere tijd waren opgesloten, beschikt het Lokerse Stadsarchief over enkele archief- en/of documentatiefondsen: de collectie van en over minderbroeder en fotograaf Robert De Munter (1899-1991), die er aanvankelijk hulp- en later hoofdaalmoezenier was; een verzameling foto's, al dan niet van de hand van Pater Longinus (De Munters kloosternaam); een aantal kunstwerken van uiteenlopende aard die in het kamp van Lokeren werden geproduceerd en/of het kamp afbeelden; en documenten over de betrokkenheid van het Lokerse stadsbestuur bij deze justitiële instelling.⁴ De (foto)collectie De Munter is goed voor 45 archiefdozen (waarvan een twintigtal foto's over 'het kamp') en het overige materiaal omtrent het kamp van Lokeren voor een vijftal dozen.

Ook het weinige dat van het 19de-eeuwse Vlaemsch Gezelschap 'Hoop in Toekomst' bewaard bleef, heeft een betekenis die de Durmestad overstijgt. Met name omdat het, hoewel heel beperkt in omvang, representatief is voor de werking van een culturele en/of Vlaamsgezinde vereniging in de beginperiode van de Vlaamse beweging in een provinciestadje.⁵

3 N. Van Campenhout (ed.), *Een man, zijn vrouw en hun twee zonen. Een collectieve biografie van de familie Pée*, Gent, 2012, 295 pp.

4 J. Ballinckx & K. Van Deuren (eds.), P. Longinus De Munter, O.F.M. *Franciscaan en fotograaf*, Brugge, 1992; P. Andries, *Longinus De Munter (Dadizele, 1899 - Antwerpen, 1991)*, in: *Belgische fotografen 1840-2005*, Antwerpen-Gent-Amsterdam, 2005, pp. 78-79.

Tot 14 oktober 2018 liep in het Stadsmuseum van Lokeren de tentoonstelling *Opgesloten tussen zwart, wit en grijs. Het kamp van Lokeren 1944-1947*. Op vrijdag 9 maart 2018 werd in het Stadhuis van Lokeren een debat georganiseerd over 'het kamp van Lokeren' en de (nawerking van de) repressie in België na de Tweede Wereldoorlog. Diezelfde dag werd in de Kerkhofstraat, waar zich destijds de ingang bevond van het Lokerse hechteniskamp, een herinneringsplaquette onthuld en werd een nieuwe, geheel herziene editie voorgesteld van het boek *Ze komen allen aan de beurt, de zwarten. Het kamp van Lokeren 1944-1947* van Björn Rzoska, dat oorspronkelijk dateert uit 1999. De nieuwe titel is dezelfde als die van de tentoonstelling in het Lokerse Stadsmuseum: *Opgesloten tussen zwart, wit en grijs. Het kamp van Lokeren 1944-1947*.

5 H. Liebaut, *Het Vlaemsch Gezelschap 'Hoop in Toekomst' te Lokeren (1848-1867)*, in: N.

Een ander archiefbestand, dat 0,6 strekkende meter omvat en de periode 1934-1963 beslaat, is dat van de Lokerse afdeling van het Willemsfonds. Deze verzameling documenten werd midden de jaren 1990 aan het Stadsarchief overgemaakt door de Lokerse radio- en televisiejournalist Lucien Boussé (1925-1998), jarenlang (bestuurs) lid van het lokale Willemsfonds en namens de toenmalige Belgische Socialistische Partij (BSP) lid van de Lokerse gemeenteraad.⁶ Opmerkelijk was namelijk dat van de Lokerse afdeling van deze vrijzinnige, Vlaamsgezinde en liberale cultuurvereniging – in tegenstelling tot de meeste afdelingen in Vlaanderen – na de Tweede Wereldoorlog ook socialisten deel uitmaakten en vooral dat het bestuur en de leiding ervan voor een goed deel in handen waren van enkele plaatselijke socialistische kopstukken. Hun beider antiklerikalisme, in een overwegend katholieke provinciestad, vormde het belangrijkste cement tussen deze in sociaaleconomisch opzicht uiteenlopende ideologieën. Een treffend getuigenis in dat verband van iemand die niet in Lokeren geboren werd, maar er enkele jaren woonde en er later nog geregeld kwam: *“Neem nu het middelpunt van een bij uitstek landelijk gebied, de stad Lokeren. Dat was nog het Lokeren waarvan men zei, toen ik er in 1954 ging wonen: ‘Een blauwe pit, een rode vrucht daarrond en omgeven door een gele schil’. Dat doelde duidelijk op een vrij eenvoudige, politieke konstitutie. De pit, het centrum van de stad, werd geacht liberaal te zijn, daarrond lagen de arbeidersstraten die traditioneel socialistisch waren (of kommunistisch zoals Heirbrug en Oude Brug) en op de grootste oppervlakte, de landelijke rand rond Lokeren, woonde de traditioneel katholieke bevolking. Het gaf een nogal simplistische voorstelling die wat radicaal overkwam, maar waarin een groot deel waarheid schulde. Dat veranderde grondig vanaf de jaren 1960.”*⁷

HENRI (RIK) VAN DE VOORDE

De voorzitter, het boegbeeld en het ‘gezicht’ van het Lokerse Willemsfonds tijdens de eerste kwarteeuw na de Tweede Wereldoorlog was *“de Vlaamsgezinde rode apotheker”* Henri (Rik) Van de Voorde (1910-1976). Deze zowel fysiek als menselijk en intellectueel opmerkelijke persoon(lijkheid), die iets had van een eeuwige student en die zijn horizon levenslang bleef verruimen, was afkomstig uit een liberaal milieu. In 1944 maakte hij met een aantal stads- en generatiegenoten de overstap naar de socialistische partij. Op de BSP-lijst bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1946 figureerde Van de Voorde als een van de niet uit het arbeidersmilieu afkomstige nieuwkomers – *“mannen met plastrons”*, zoals de wel uit dat milieu stammende Gustaaf Broucke (1912-1999)

Van Campenhout (ed.), *Opstellen voor een inspirerende non-conformist. Een huldeboek voor Werner Vandenabeele (1926-2000)*, Lokeren-Brussel, 2002, pp. 56-97.

6 Zie over Lucien Boussé, die als zoon van een oud-strijder uit de Eerste Wereldoorlog veeleer Belgisch dan Vlaams voelend was, onder meer volgende necrologieën: M. Van de Woestyne, Postuum (Lucien Boussé). Geassocieerd met onheil, in: *De Standaard*, 18 november 1998; Pionier neemt voortijdig afscheid. “Overlijden Lucien Boussé laat een leegte achter”, in: *Het Nieuwsblad*, 18 november 1998.

7 M. Van Brussel, Een kwarteeuw geleden... waar is de tijd? Ook Lokeren veranderde snel..., in: *Het Vrije Waasland*, 11 september 1992, p. 4K.

^ Rik Van de Voorde (links) tijdens een viering naar aanleiding van zijn 25-jarig lidmaatschap van de Lokerse gemeenteraad, waarbij hij een medaille krijgt opgespeld door toenmalig CVP-burgemeester en advocaat Robert De Noos (1913-1995). [Stadsarchief Lokeren]

in 1990 over hen getuigde. Broucke was kandidaat bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1946, maar niet verkozen. Van 1953 tot 1958 gemeenteraadslid zetelde hij als gemeenteraadslid. Van de Voorde was een humanistische, antiklerikale, gedreven en breed georiënteerde intellectueel, een overtuigd vrijzinnige flamingant, een wetenschappelijke en rationele geest en een natuur- en kunstliefhebber. Vanaf het begin van de jaren 1960 was hij in Lokeren ook een van de gangmakers van een door de sterke inbreng van vrijzinnigen bijzonder pluralistische afdeling van de Vlaamse Volksbeweging en ondervoorzitter van deze Vlaamsgezinde drukkingsgroep in de regio Waasland. Toen de nationale leiding van de socialistische partij in 1961 haar mandatarissen en leden formeel verbood om deel te nemen aan de Eerste Mars op Brussel, liep Van de Voorde met een delegatie uit Lokeren toch mee met deze flamingantische

manifestatie, zij het op het voetpad... Vooral onder zijn impuls heerste in de Lokerse Willemsfondsafdeling tijdens het eerste decennium na de Tweede Wereldoorlog een Vlaams voelende sfeer. Dit in tegenstelling tot nogal wat andere lokale afdelingen en het hoofdbestuur, waar toen *“een sterke stroming aanwezig was die zeer argwanend stond tegenover allerlei manifestaties van Vlaamse aktie, vooral als die gevoerd zouden moeten worden samen met andersdenkenden met wie de kloof door kollaboratie, repressie en koningskwestie zeer groot was en bleef in die naoorlogse jaren”*.⁸ Als zelfstandig apotheker was Van de Voorde financieel niet afhankelijk van de politieke partij waarin hij zich had geëngageerd.⁹ Het was in Lokeren overigens een publiek geheim dat hij altijd wist te verhinderen dat het socialistische ziekenfonds Bond Moyson in Lokeren een apotheek opende en bij zijn pensionering verkocht hij zijn officina aan een particuliere apotheker. Van de Voorde was, hoewel geen oratorisch talent, een figuur met een natuurlijke waardigheid, uitstraling en gezag. Hij was daarnaast erg gesteld op het gebruik van een keurig Nederlands en van een zekere vorm van etiquette. Van de Voorde geloofde bovendien sterk in wat destijds ‘volksverheffing’ of ‘volksopvoeding’ werd genoemd en in de voorbeeldfunctie daarbij van intellectuelen zoals hijzelf. Vanuit die overtuiging beschouwde hij ‘zijn’ Willemsfonds als een belangrijke hefboom tot menselijke, intellectuele en sociale emancipatie, zowel individueel als collectief.¹⁰

HET WILLEMSFONDS

Het Willemsfonds werd in Gent opgericht op 23 februari 1851, *“willende de nederduitse tael en letterkunde en al wat haer aengaet krachtdadig ondersteunen en aenmoedigen ter versterking van den algemenen nationalen geest in België”*. De vereniging werd vernoemd naar Jan Frans Willems (1793-1846), een van de grondleggers van de Vlaamse beweging.¹¹ De Lokerse afdeling van deze vereniging werd opgericht in 1879.¹² Hoewel

8 M. Bots, *Het Willemsfonds en vijftienvintig jaar Vlaamse Beweging (1951-1976)*, in: *Gedenkboek 125 jaar Willemsfonds 1851-1976*, Antwerpen-Amsterdam, 1977, pp. 7-32 (citaat p. 8).

9 W. Vandenabeele, *Henri Van de Voorde. Vrijzinnig humanist tussen Vlaamse Leeuw en Internationale*, in: N. Van Campenhout (red.), *Omtrent 3 Lokerse socialisten. Prosper Van Cotthem, Hubert Van de Vijver, Henri Van de Voorde*, Lokeren, 1993, pp. 76-107 en N. Van Campenhout m.m.v. P. Van Wichelen (eds.), *“De Vlaamsgezinde rode apotheker”. Henri Van de Voorde (1910-1976)*, Lokeren, 2011.

10 Van de Voorde situeerde zich daarmee in de historische lijn van het meestal progressief georiënteerde liberalisme van de vrijzinnige flaminganten, zoals dat vorm had gekregen tijdens het laatste kwart van de 19de en het eerste decennium van de 20ste eeuw, onder meer onder impuls van de Vlaamsgezinde Gentse hoogleraar plantkunde Julius MacLeod (1857-1919): *“Voor MacLeod was vooruitgang in de positieve traditie van het sociaal darwinisme alleen mogelijk door volksverheffing en wetenschappelijke kennisoverdracht aan de gewone man en vrouw. (...) De culturele elite had dus een taak van volksopvoeding te vervullen”* (G. Deneckere, *Uit de ivoren toren. 200 jaar Universiteit Gent*, Gent, 2017, pp. 173-174).

11 M. Bots & G. Declercq, *Willemsfonds*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaams Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, dl. 3, pp. 3753-3758 (citaat p. 3753).

12 Het Willemsfonds was aanvankelijk *“een kleine, in Gent gevestigde kring van taalminnaren”* (M. Bots & G. Declercq, *Willemsfonds [...]*, p. 3755) en begon pas vanaf 1868, en vooral na de oprich-

van een plaatselijke werking vandaag geen sprake meer is, zijn er in Lokeren uiteraard nog wel personen die zich verbonden voelen met het (historische) gedachtegoed van het Willemsfonds en van wie sommigen lid zijn van een afdeling in een andere gemeente. Bovendien vielen de activiteiten al eerder stil: ook na de Eerste Wereldoorlog was er in Lokeren een tijdlang geen sprake van enige werking van het Willemsfonds.

1934: EEN NIEUWE START

In 1934 werd het Willemsfonds in de Wase stad aan de Durme, na een stilstand van 20 jaar, nieuw leven ingeblazen door een aantal jongeren met de steun van Albert Lamborelle (1872-1953), huisarts en politiek leider van de Lokerse liberalen. Zij presenteerden zich onder het motto 'Vlaams, Vrijzinnig en Strijd voor het Officieel Onderwijs'.¹³ Er werd zowel een Moeder- als een Jeugdafdeling opgericht, die beide al snel een sterke dynamiek ontwikkelden. Zo werd een Keurbibliotheek ingericht, met uitsluitend literaire boeken; ook wetenschappelijke en anderstalige publicaties, vooral in het Frans of het Engels, werden aangekocht. De voorzitter van de Moederafdeling, de pas afgestudeerde, al genoemde apotheker Rik Van de Voorde, die de vernederlandsing van de Gentse universiteit als student en lid van de vrijzinnig-flamingantische studentenvereniging 't Zal Wel Gaan had meegemaakt, werd aangesteld als bibliothecaris. Met zijn universitair diploma was hij vrijgesteld van het volgen van de cursussen van een bibliotheekschool en kon hij zonder verdere plichtplegingen de functie van bibliothecaris opnemen. Op die manier kon aanspraak worden gemaakt op subsidies op basis van de wet-Destrée uit 1921 in verband met het bibliotheekwezen, zo genoemd naar de toenmalige minister van kunsten en wetenschappen, de Waalse socialist Jules Destrée (1863-1936).

De leiding van de Jeugdafdeling, die sterk inzette op emancipatie en participatie van jongeren, werd toevertrouwd aan Cyriel Thienpondt (1916-1996), bestuurslid van de Moederafdeling. Als onderwijzer in de voorbereidende of lagere afdeling van de Rijksmiddelbare Jongensschool van Lokeren stimuleerde hij gedurende vele jaren tal van jongeren om middelbaar en eventueel hoger onderwijs te volgen. De leden, zo-

ting van het Davidsfonds in 1875, met de uitbouw van plaatselijke afdelingen. Een chronologisch overzicht van de oprichting van lokale Willemsfondsafdelingen in: H. Van Velthoven & J. Tyssens, *Vlaamsch van taal, van kunst en zin. 150 jaar Willemsfonds (1851-2001)*, Gent, 2001, pp. 241-248. Over de werking van het Lokerse Willemsfonds in de eerste twintig jaar van zijn bestaan, waarbij de uitbouw van een eigen bibliotheek, lezingen, concerten en feestavonden de hoofdmoot van het activiteitenpatroon uitmaakten: J. Nimmegeers-Cleys, *Het Willemsfonds te Lokeren in de 19e eeuw. Stichting en werking van 1879 tot 1898*, Lokeren, 1997.

13 De viering van Dr. A. Lamborelle. Een liberaal voorman uit het Waasland. Gewezen burgemeester te Lokeren, in: *Het Laatste Nieuws*, 29 juli 1947 en Bij het overlijden van Dr. Lamborelle. Een groot mens is heengegaan. Gewezen burgemeester te Lokeren, in: *Het Laatste Nieuws*, 10 november 1953. Rik Van de Voorde, in 1934 een van de jongere herstichters en algauw de drijvende kracht van het Lokerse Willemsfonds, was verwant met hem via zijn echtgenote, Maria De Backer (1910-1993); Albert Lamborelle was getrouwd met een zuster van haar vader.

^ Schilderij op houtkarton van Willemsfondser Ernest Van Sever uit 1939, waarin hij op vraag van Hubert Van de Vijver de drie personen afbeeldde die zijn medelid toen inspireerden; van links naar rechts: Vladimir Oeljanov alias Lenin, zijn favoriete leraar uit het middelbaar onderwijs Hendrik De Vos en Christus. [Stadsarchief Lokeren]

wel jongens als meisjes en tussen 10 en 25 jaar oud, kwamen wekelijks samen in de Willemsfondsbibliotheek in het Liberaal Huis op het Zand en kregen de opdracht om afwisselend een bespreking van een boek of van een actueel maatschappelijk probleem aan de medeleden te presenteren. De leden van de Jeugdafdeling kregen ook de verantwoordelijkheid om zelf sprekers uit te nodigen, onder meer schrijvers, journalisten en academici. Belangrijke beslissingen van de Jeugdafdeling dienden wel te worden goedgekeurd door de Moederafdeling vooraleer zij konden worden uitgevoerd. Al in 1937, pas drie jaar na de heroprichting, bleek dat het Lokerse Willemsfonds weer op de kaart stond. Cyriel Thienpondt verzorgde toen tijdens de lustrumviering van de Jeugdkring van de Antwerpse afdeling de gelegenheidstoespraak over *'De vrijzinnige jeugd in het brandpunt van de belangstelling'*.

Datzelfde jaar werd tegelijk duidelijk dat het niet helemaal boterde tussen de Lokerse Willemsfondsen en de bestuurders van het Liberaal Huis, het plaatselijke lokaal van de liberale zuil waar hun vergaderingen en activiteiten doorgingen. Zo had leraar plastische opvoeding Ernest Van Sever (1912-1989) het op 28 oktober 1937 in een brief aan het bestuur, waarin hij zijn ontslag als 'hulpsecretaris' indiende maar terzelfder-

tijd aankondigde gewoon lid te blijven, ietwat cryptisch over *“het volledig negeren van sommige bestuursleden, de meer en meer extremistische gedachtegang, de conservatieve houding tegenover het Jeugdverbond en het goochelen met het begrip vrijzinnigheid”*.

Met de bedoeling hen voor te bereiden op verantwoordelijke functies was het bestuur van de Jeugdafdeling vanaf 1938 uitsluitend samengesteld uit jongeren, weliswaar begeleid door enkele bestuursleden van de Moederafdeling. Om de gelijkheid tussen man en vrouw te beklemtonen, werd bovendien – wat destijds allerminst gebruikelijk was – zowel een voorzitter als een voorzitter aangesteld. Tijdens de mobilisatie aan de vooravond van wat de Tweede Wereldoorlog zou worden, stelde de Moederafdeling publicaties ter beschikking aan Het boek voor den soldaat, een organisatie die de gemobiliseerden van lectuur voorzag, en werden pakjes met chocolade, sigaren, briefpapier en een bemoedigend schrijven van voorzitter Van de Voorde toegestuurd aan de gemobiliseerde (bestuurs)leden. Er werd ook gelobbyd om, na de capitulatie van het Belgisch leger op 28 mei 1940, de als militair gemobiliseerde leerkrachten uit het rijksonderwijs zo snel mogelijk terug naar huis te laten komen, net zoals de katholieke kerk dat deed voor de personeelsleden van haar onderwijsinstellingen.

DE TWEDE WERELDOORLOG

Zoals tijdens de Eerste Wereldoorlog eiste de Duitse bezetter na 10 mei 1940 tal van min of meer grote gebouwen in België op. Het Lokerse Willemsfonds moest, net als alle andere daar gevestigde organisaties, het Liberaal Huis verlaten en nam – inclusief de Keurbibliotheek – zijn intrek in de woning van Xavier Delrée (1905-1993) in de Zelestraat, aan de rand van het stadscentrum. Ondanks de oorlog probeerde het Willemsfonds verder te werken. Zo werd in 1940 binnen de Jeugdafdeling een vakantieclub opgericht, die meerdaagse kampeerkampen inrichtte in de nabijgelegen gemeenten Waasmunster en Overmere. Ondertussen ondervond de Keurbibliotheek de gevolgen van de Duitse censuur en konden sommige spreekbeurten om gelijkaardige redenen niet doorgaan. Begin 1943 werd besloten om de werking van de Jeugdafdeling op te schorten; officieel omdat de Duitse bezetter teveel tegenwerkte, maar in werkelijkheid evenzeer omdat er persoonlijke en meer ideologisch getinte spanningen bestonden tussen de Moeder- en de Jeugdafdeling én tussen de jongeren onderling. De precieze oorzaken en de achtergronden daarvan kunnen op basis van het beschikbare archiefmateriaal helaas niet worden gereconstrueerd, geduid of verklaard. Laatstejaarsstudent geneeskunde aan de Gentse universiteit en voorzitter van de Jeugdafdeling Louis Lebeer (1918-2012) schreef op 21 april 1943 een brief aan het bestuur van de Moederafdeling over deze interne tegenstellingen en conflicten, die dreigden de werking van de vereniging helemaal te ondermijnen en lam te leggen. Lebeer, die na de Tweede Wereldoorlog de stap zou zetten naar de socialistische partij, beklaagde zich onder andere over onvoldoende steun en begrip van de volwassenenafdeling voor de specifieke verzuchtingen van de jongeren: *“En wanneer wij terecht betreuren dat de jeugd zoo lichtvaardig overhelt naar andere zijden dan de onze, dan is het meestal alleen omdat ze daar het [sic] interesse vindt dat zij bij ons tevergeefs heeft gezocht. Het weze voor de*

JEUG JEUG JEUG JEUGDKRING VAN HET WILLEMSFONDS

WILLEMS-FONDS
AFD. LOKEREN

LOKEREN, 21 APRIL 1943

Aan het Bestuur van het willemsfonds,
afdeeling Lokeren.

Beste Vrienden,

Toen ik by het begin van het
vorig jaar het bestuur van den jeugdkring overnam, stonden wy in feite
voor een moeilijke taak:

1. tusschen het jeugdbestuur en de moederafdeling heerschte, ten gevolge
van enkele misverstanden, slechts een relatieve sympathie, waarbij vooral
het vertrouwen ontbrak, dat tusschen verschillende vormen eener zelfde
organisatie als een onontbeerlyke factor voor een voorspoedige actie
moet aanzien worden.
2. in het jeugdbestuur zelf stond een groep leden nalastarrig tegenover
een andere, was elk verband met de leden zoek, en werd de tweedracht
tenslotte zoover gedreven dat het bestaan zelf van het verbond in
het gedrang kwam.
3. tot zelfs in de vacantieling hadden de moeilijkheden der ouderen een
echo gevonden: bepaalde leden die tot dan toe zeer verdienstelyk waren
gebleken, zyn uit dien tyd voor den kring verloren gegaan.

Ik meen dat de oplossing die
aan de moeilijkheden werd gegeven de eenige was die redelykerwyze op
dat oogenblik den toestand kon beheerschen en meteen het voortbestaan
der beide jeugdkringen garandeerde, waar men dan ook het huidig bestuur

SECRETARIAAT : L. HENDERICKX - POSTSTRAAT, 17 - LOKEREN.

- ^ Brief van Louis Lebeer, voorzitter van de Jeugdafdeling van het Lokerse Willemsfonds, aan het bestuur van de Moederafdeling van 21 april 1943, waarin hij een reeks grieven van de jongeren verwoordt die vooruitlopen op de overstap van een aantal van hen van de liberale naar de socialistische zuil na de Tweede Wereldoorlog. [Stadsarchief Lokeren]

*komende jaren een vingerwijzing en een weg...*¹⁴ Suggereert de briefschrijver op deze manier dat een aantal jongeren, ook met een vrijzinnige achtergrond, was bezweken voor de ‘totalitaire verleiding’ van de collaborerende (jeugd)bewegingen?

De Moederafdeling spitste ondertussen haar aandacht toe op de werking van de Keurbibliotheek en haar betrokkenheid bij het plaatselijke rijksonderwijs. Aan het einde van elk schooljaar kregen alle leerlingen van de rijksscholen een prijsboek, ondanks de moeilijke tijden. Tegelijk werden tot op het hoogste beleidsniveau verzoekschriften ingediend om een Latijnse afdeling in te richten in het rijksonderwijs te Lokeren. Uiteindelijk kon in de Rijksmiddelbare Jongensschool met ingang van het schooljaar 1945-1946 worden gestart met een zesde Latijnse, het huidige eerste middelbaar van de klassieke humaniora. Minstens één keer per jaar organiseerde het Willemsfonds ook een filmvertoning voor alle leerlingen van het plaatselijke rijksonderwijs. Er werd bovendien schoolgeld betaald voor enkele kinderen van de Jeugdafdeling van wie de ouders minder vermogend waren.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd verder veel tijd besteed aan het (clandestien) filosoferen over *“de weg die het Willemsfonds na de oorlog diende in te slaan”*.¹⁵ Tot dan was het de normale gang van zaken geweest dat het Willemsfonds onderdak vond bij de liberale zuil en partij. De meeste leden waren vrijzinnige, Vlaamsgezinde en progressieve liberalen, die zich sterk inzetten voor het officieel onderwijs. Tijdens het interbellum was in België, onder meer door de invoering van het algemeen enkelvoudig mannenstemrecht, de positie van de liberale partij verzwakt en waren de socialisten sterker geworden. Tegelijk betoonden de liberale politici zich, ook in Vlaanderen, nauwelijks geïnteresseerd in of zelfs afkerig van de Vlaamse beweging. Er waren echter uitzonderingen als Paul Lamborelle (1871-1943), sociaal voelend geneesheer en schepen in Mechelen, parlementslid voor het arrondissement Mechelen, voorzitter van de Algemeen Centrale der Liberale Vakbonden van België (ACLVB) en broer van de al genoemde Albert Lamborelle uit Lokeren.¹⁶ Aangezien vrijwel alle socialisten evenzeer

14 De briefschrijver stelde verder onder meer dat het *“dienen”* van *“de vrijzinnige idee ten slotte alleen van belang is”*.

15 In een brief van 15 september 1944 aan voorzitter Van de Voorde stelde een niet nader geïdentificeerde *“Fred”* onder meer het volgende: *“Een eigen, onafhankelijk lokaal beteekent een zwaren finantieelen last... en door uitgesproken afscheuring een merkkelijk verlies aan leden. (...) Ik zie er geen bezwaar in naar het zoogenaamd Liberaal Huis terug te keeren en er de werking te hervatten zooals ze vroeger was; zoo de Liberale partij dan misschien wel al veroordeeld is – onder den vorm zooals wij ze gekend hebben – dan zal de ‘Liberale gedachte’ nog wel niet, zooverre dood zijn, dat ze, voor wat moreel en levensopvatting betreft, niet nog als leidraad dienen kan voor overtuigde Willemsfondsen, wier grondgedachten moeten zijn Vlaamschgezindheid en Vrijzinnigheid.”*

16 *“De Liberale Partij was tijdens het Interbellum een ronduit anti-Vlaamse partij”* (M. Bots, *Beknopte Geschiedenis van de Liberale Partij*, Gent, 1989, p. 46).

Over Paul Lamborelle: L. Pareyn, *Lamborelle, Paul*, in: NEVB [...], p. 177; G. Geypen, *Liberalisme in Mechelen. Historische schets van het liberalisme en de Liberale Partij in Mechelen van 1830 tot 1961*, Mechelen, 2009, (passim); J. De Baveye, *120 jaar liberaal syndicalisme*, Brussel-Gent, 2012, pp. 29-51.

vrijzinnig waren, zich even nadrukkelijk profileerden als verdedigers van het officieel onderwijs en over het algemeen meer Vlaams- en sociaalvoelend waren, oefende die politieke beweging aantrekkingskracht uit op jonge vooruitstrevende vrijzinnigen. In de lijn van de (na de Eerste Wereldoorlog kortstondig afgebroken) traditie had men bij de heroprichting van de Lokerse Willemsfondsafdeling in 1934 als vaste stek voor het Liberaal Huis gekozen, zij het pas na discussie en debat.¹⁷ De woelige jaren 1930 en de daaropvolgende oorlogstijd zetten de samenleving intussen echter danig op zijn kop, zodat men zich haast vanzelf ook bij het Willemsfonds de vraag stelde hoe het verder moest.

1944-1945: SLEUTEL- EN SCHARNIERMOMENT(UM)

De al dan niet georganiseerde vrijzinnigheid en de verdedigers van het officieel onderwijs vormden in Vlaanderen in 1944 een minderheid en waren politiek verdeeld over de socialistische, de liberale en de communistische partij. Om sterker te staan in het katholieke bolwerk dat Vlaanderen ook tijdens de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog was, dienden de krachten te worden gebundeld. Ook samenwerking van Vlaamsgezinden van uiteenlopende ideologische signatuur – hoe sterk de tegenstellingen tussen de zuilen destijds ook waren – was geboden, aangezien het Frans in België nog altijd dominant was. Sommige bestuursleden van het Lokerse Willemsfonds hadden tijdens hun studententijd de vernederlandsing van de Gentse universiteit in 1930 meegemaakt en hadden nog cursussen in het Frans moeten volgen. Zij beseften echter ook dat 'Vlaams' voor een groot deel van de Belgische bevolking een negatieve bijmaak had (gekregen) door de collaboratie van een deel van de Vlaamse beweging met de Duitse bezetter tussen 1940 en 1944. Dat belette hen evenwel niet om de Vlaamse zaak te blijven bepleiten. Hun ideaal om over de partijgrenzen heen alle vrijzinnige, antiklerikale en Vlaamsgezinde krachten te bundelen om in Lokeren onder meer een volwaardig officieel onderwijs uit te bouwen, zette hen ertoe aan het Liberaal Huis definitief te verlaten en vanaf eind 1944 op neutraal terrein samen te komen. Hubert Van de Vijver (1916-1960), die later onder de naam Reporter 17 nationale bekendheid zou verwerven als radiojournalist, kreeg de opdracht om een en ander in een manifest te gieten.¹⁸ De Lokerse Willemsfondsen hadden de moed om – zonder toestemming van het hoofdbestuur in Gent – een kopie van deze *Studie omtrent het verval en ideeën betreffende een vernieuwing van het W.F. Uitgaande van de Afdeling Lokeren en opgesteld door haar bestuurslid H. VAN DE VYVER* (Lokeren, R. D'Haen, s.a., 24 pp.) toe te sturen aan alle Willemsfondsafdelingen in Vlaanderen en Brussel, in de hoop dat ook daar zou worden nagedacht over de te volgen weg. Met uitzondering

——— 17 Zie over het Liberaal Huis, vooral over de bouw en de verbouwingen, de opeenvolgende uitbaters van het café en de feestzaal, de diverse beheerders en de diverse functies: R. Henderickx, *Het Liberaal Huis Lokeren. Van een ver verleden naar een centrum van cultuur, ontspanning en politiek*, Lokeren, 2018.

18 I. Van der Jeugt, *Veel meer dan Reporter 17. Biografische notities over Hubert Van de Vijver*, in: N. Van Campenhout (red.), *Omtrent 3 Lokerse socialisten [...]*, pp. 50-75.

^ Hubert Van de Vijver op een van zijn buitenlandse reizen die hij in de jaren 1950 maakte als radio- en televisiejournalist voor de openbare omroep. [Stadsarchief Lokeren]

van Antwerpen, waar met de zogeheten Motie-Smits een gelijkaardige tekst was aangenomen, werd hun voorstel echter overal zonder meer afgewezen.¹⁹

Dat aan het eind van en onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog een aantal (leidinggevende) Lokerse Willemsfondsen – in het voetspoor van eerst Van de Vijver en kort nadien Van de Voorde – nog een stap verder ging en de liberale partij de rug toekeerde, had volgens Gerard Soetens, sinds zijn jeugd bevriend met Rik Van de Voorde en jarenlang (bestuurs)lid van het plaatselijke Willemsfonds, te maken met een reeks factoren die mekaar in een ‘momentum’ de hand gaven: *“Eerst en vooral was er het gewijzigde politiek-maatschappelijke klimaat onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog, met hoop op verandering, democratisering en vernieuwing. Een belangrijk element was bovendien het feit dat deze groep zich afzette tegen de francofone Lokerse nijveraars die het café van het Liberaal Huis beschouwden als hun bastion, om niet te zeggen hun exclusief*

¹⁹ L. Bousse, *Vrijzinnig pluralisme in een Vlaamse stad. Het Willemsfonds te Lokeren na de Tweede Wereldoorlog*, in: N. Van Campenhout (red.), *Lokeren vroeger. Een huldeboek voor wijlen Eerwaarde Pater Dr. Vedastus Versteegen o.f.m. (1906-1989)*, Brugge-Lokeren, 1990, pp. 25-31 en L. Boussés, *Herinneringen en beschouwingen*, in: N. Van Campenhout (red.), *Omtrent 3 Lokerse socialisten [...]*, pp. 21-27.

domein. Daarnaast waren deze jongeren aanhangers en voorstanders van een meer sociaal gerichte politiek, waarmee zij aansloten bij de traditie van de Lokerse liberale geneesheer en parlementariër Jan Persoons (1863-1924). Uit diverse gesprekken met hen is mij bovendien bijgebleven dat de periode van de Spaanse Burgeroorlog (1936-1939) een grote invloed had uitgeoefend op deze groep, zowel ideologisch als psychologisch. Terwijl in Belgische liberale middens aanvankelijk een positieve ingesteldheid bestond ten opzichte van de Spaanse republieken, ontstond er een breuk toen de revolutionair-socialistische 'Partido Obrero de Unificacion Marxista' (POUM) en de anarchisten de strijd tegen de fascistoïde falangisten onder leiding van Francisco Franco (1892-1975) gingen domineren. Voor de liberale conservatieven was dat een gruwel, maar de meer progressief georiënteerde jongeren bleven sympathiseren met de Spaanse republieken."²⁰

Van bij het ontstaan van georganiseerde socialistische bewegingen en partijen in België en andere Europese landen in de loop van de 19de eeuw hadden gestudeerden en intellectuelen met een liberale en burgerlijke achtergrond daarbij een belangrijke inbreng. In Lokeren, met destijds in het stadscentrum een grote groep (geproletariseerde) arbeidersgezinnen en met decennialang slechts een beperkt aantal personen die meer dan (lager) middelbaar onderwijs volgden, duurde het echter tot na de Tweede Wereldoorlog vooraleer de plaatselijke socialistische partij een bescheiden doorbraak realiseerde, zowel wat betreft de mandatarissen als inzake kiezers, naar een ander publiek dan dat van de industriearbeiders, die voornamelijk waren tewerkgesteld in de textielnijverheid en de vellen verwerkende fabrieken.

In Lokeren stonden de liberale partij en de ermee verbonden organisaties en verenigingen in 1944-1945 op hun kop door het vertrek van Van de Vijver en Van de Voorde cum suis. Een deel van de Willemsfondsleden nam ontslag en sloot zich aan bij exclusief liberale groeperingen. "Het Willemsfonds is noch liberaal, noch socialistisch, maar alle echte liberalen en socialisten horen thuis in het Willemsfonds", zo verklaarde voorzitter en stuwende kracht Van de Voorde. Van de Vijver, Van de Voorde en hun Lokerse medestanders hielden voet bij stuk en zouden al snel de leiding van het Lokerse Willemsfonds in handen nemen. Ondertussen was Van de Vijver vanaf de Bevrijding in september 1944 en tot 1946 in Lokeren de enige redacteur en de uitgever van een lokaal weekblad, *Vrij Durmeland*, dat de geest van het vernieuwde Willemsfonds belichaamde. Officieel was het een éénmansblad, en zo werd het door de geschiedschrijving tot nog toe ook gepercipieerd. Recent historisch onderzoek wees echter uit dat, behalve Van de Vijver, ook zijn politiek-ideologische geestgenoten en vrienden

——— 20 G. Soetens, *Herinneringen aan Rik Van de Voorde*, in: N. Van Campenhout m.m.v. P. Van Wichelen (eds.), "De Vlaamsgezinde rode apotheker" [...], pp. 43-52 (citaat p. 47-48). De auteur vertelde ons dat een aantal liberale Lokerse industriëlen in het café van het Liberaal Huis steevast de Belgische Franstalige radio beluisterden, onder andere op zondagmiddag de sportverslaggeving door 'sterjournalist' Luc Varenne (1914-2002), wat tot ongenoegen leidde bij andere cafébezoekers. Ook hun gebruik van het Frans tijdens partij- en aanverwante vergaderingen werd hen kwalijk genomen door de Willemsfondsen, die deze mentaliteit kwalificeerden als elitair en sociaal.

< Titelbladzijde van het eerste nummer van het weekblad *Vrij Durmeland*. [Stadsarchief Lokeren]

Rik Van de Voorde en Cyriel Thienpont af en toe hun medewerking verleenden.²¹ *Vrij Durmeland* kan tijdens de twee jaar dat het bestond bijgevolg tot op zekere hoogte worden beschouwd als het 'lijfblad' van de Lokerse Willemsfondsen die de liberale partij vervuilden voor de socialistische. Overigens waren intussen ook negen Willemsfondsen uit de ledenlijst geschrapt vanwege collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog.²²

STEILE OPGANG EN GELEIDELIJKE NEERGANG

Invmiddels was eind 1944 de draad van de reguliere Willemsfonds-werking weer opgenomen. De Keurbibliotheek had echter veel boeken verloren. Bij het begin van de Tweede Wereldoorlog waren heel wat

titels ter beschikking gesteld van gemobiliseerde soldaten, een groot aantal was in beslag genomen door de Duitse bezetter en de bibliotheek was ook geteisterd door bombardementen. De Lokerse Jeugdafdeling nam het initiatief tot het oprichten van een provinciaal Jeugdverbond in Oost-Vlaanderen.²³ De statuten werden geschreven door de aanstaande jurist en latere staatsraad Jacques Nimmegeers (1926-2017), die de liberale partij zijn hele leven trouw zou blijven.²⁴ Vanuit Lokeren poogde men ook in de omliggende gemeenten jeugdafdelingen uit de grond te stampen, maar het resultaat van deze actie was pover.

De Volwassenenafdeling richtte intussen opnieuw spreekbeurten in. Er werd een filmapparaat aangekocht en een filmclub opgericht. Net zoals de Keurbibliotheek koos

21 P. Meganck, "Vrij Durmeland" (1944-1946). Een socialistisch, vrijzinnig en atypisch éénmansblad, Heerlen, Open Universiteit Nederland/Faculteit Cultuur- en Rechtswetenschappen, eindschrijving, 2016.
22 W. Vandenabeele, *Henri Van de Voorde [...]*, p. 86.
23 J. Nimmegeers-Cleys, *Een kwarteeuw Jeugdkring van het Willemsfonds Afd. Lokeren 1935-1960*, Lokeren, s.a.
24 G. Anthuenis, In memoriam Jacques Nimmegeers (1926-2017), in: *De Souvereinen. Tijdschrift van de Heemkring van Lokeren*, jg. 48, 2017, nr. 2, pp. 119-120.

voor 'het betere boek', legde men hierbij de klemtoon op 'de andere film'. Er werd een poppenkast in elkaar gestoken en een pingpongtafel aangekocht. Er werd klassieke muziek gedraaid, terwijl men literaire en wetenschappelijke werken besprak of discussies voerde. Tweemaal per week werd Engelse les gegeven.

Uit de werkingsverslagen van het Willemsfonds, gepubliceerd in de bestuurlijk-administratieve jaarboeken van de stad Lokeren, blijkt dat vooral de periode 1946-1956 bol stond van kwaliteitsvolle initiatieven en activiteiten. De inzet van de bestuursleden was groot, het succes variabel. In het verslag over het werkingsjaar 1952 meldde het Willemsfonds een relatief laag aantal ontleningen in de Keurbibliotheek, waarbij de concurrentie van de andere verzuilde bibliotheken in de stad, die de lat meestal lager legden, als oorzaak werd aangegeven. In de bloeiperiode tussen 1944 en 1960 telde het Willemsfonds van Lokeren 150 tot 180 leden. Volgens de door andere betrokkenen bevestigde getuigenis van de in 1933 geboren Gerard Soetens, die sinds zijn jeugd lid was van het Willemsfonds, kon ongeveer 15 tot 20% van hen als socialist worden gecatalogeerd. In het bestuur lagen de verhoudingen anders en namen de socialisten de sleutelposities in. Er werden tijdens dat anderhalf decennium ongeveer 120 voordrachten of lezingen georganiseerd, meestal met prominente Vlaamse vrijzinnigen die een vulgariserende uiteenzetting hielden over hun politiek-maatschappelijk, wetenschappelijk of socio-cultureel specialisme.

Vanaf het midden van de jaren 1950 kwam er een duidelijke kentering en werden de activiteiten meer dan gehalveerd. De dynamiek van de leiding van zowel de Moeder- als de Jeugdafdeling, die sinds de heroprichting van het Lokerse Willemsfonds in 1934 voor een groot deel in dezelfde handen waren gebleven, was geleidelijk verminderd. De bestuursleden werkten aan de uitbouw van een carrière en de meesten waren ondertussen getrouwd en hadden kinderen. Bovendien hadden enkelen van hen zich politiek geëngageerd, een bedrijvigheid die meer en meer van hun (vrije) tijd opeiste. Vanaf het begin van

- > Werkingsverslag van de Lokerse Willemsfondsafdeling voor het jaar 1953 (Verslag over het bestuur en de toestand der stadszaken van Lokeren in 1953, pp. 76-77). [Stadsarchief Lokeren]

§ 3. WILLEMSFONDS.	
Prostatie	Datum
WERKING IN EIGEN AFDELING :	
Prof. Dr. Willem Pée, Professor aan de Universiteit te Luik, over «Taalonderzoek bij Bosnegers en Indianen».	26-1-1953
Dr. Jan Hablé - «Op Reis door Amerika» opgeleusterd met film.	23-2-1953
D. J. Brueckman, Advocaat bij het Hof van Beroep, over «Onze Kolonisatieprincipes» - opgeleusterd met film.	16-3-1953
H. Wouters, Leraar in Volkenkunde en Linguïstiek, over «De Volken der Sovjet-Unie» - opgeleusterd met lichtbeelden.	22-10-1953
A.L. E. Verheyden, Doctor in de Geschiedenis over «Waarom nu nog spreken van «Bloeddrads».	16-11-1953
Prof. Dr. Luc De Coninck, Professor aan de Rijksuniversiteit te Gent - Laboratorium voor Zoölogie - Afdeling Morphologie, over «Biologische Aspecten van Vrede en Oorlogs».	14-12-1953
WERKING BUITEN DE AFDELING :	
Onze medewerking werd verleend aan de volgende organismen :	
a) - Rijksmiddelhare Scholen Lokeren.	
b) - Jeugdverbond van de Rijksmiddelhare Scholen.	
c) - Kunst- en Kultuurverbond.	
d) - Schouwburgten te Gent.	
e) - Lodewijk De Raet - Stichting.	
f) - Humanistisch Verbond.	
g) - Fonds De Spiegeleire-Ducaju, door onze afdeling beheerd.	
REIZEN :	
Reis naar Nederland met bezoek aan :	28-6-1953
a) - Het Kröller Müller - museum te Otterlo waar de werken van Vincent van Gogh waren tentoongesteld.	
b) - Het natuurreservaat «De Hoge Veluwe».	
c) - Het militair kerkhof van Arnhem.	

de jaren 1960 ging het meer en meer bergaf met het 'vrijzinnig-pluralistische' Lokerse Willemsfonds. De linkse Vlaams-nationalist, leraar geschiedenis aan het Lokerse athe-neum en historicus Werner Vandenabeele (1926-2000), tevens goede bekende en bio-graaf van Rik Van de Voorde, formuleerde een tweeledige verklaring omtrent deze ontwikkelingen die hijzelf van dichtbij meemaakte: *"Rond 1961 begon er echter een ken-tering te komen in het verenigingsleven, niet alleen in het Willemsfonds en niet alleen in Lokeren. Televisie, sport, auto... hielden het publiek thuis of op verplaatsing. Steeds minder mensen kwamen af op de voordrachten, hoe boeiend en verscheiden het aanbod ook was. Voor het Willemsfonds in Lokeren kwam er een probleem bij. Tijdens de grote staking van 1960-'61 tegen de Eenheidswet waren een aantal bestuursleden, aangesloten bij de ACOD, met nationaal secretaris Cyriel Thienpondt aan het hoofd, zeer actief betrokken. De liberale bestuursleden namen dat niet. Zij vonden het ongehoord dat onderwijzensmen aan dergelij-ke acties deelnamen en trokken zich terug. Zij bleven wel lid van de afdeling, maar hielden zich op enige afstand. (...) Het Willemsfonds bleef verder bestaan, maar de schwing was eruit."*²⁵

Tegelijk bevorderde de aanwezigheid op of hun sympathiebetuiging voor de flamin-gantische Marsen op Brussel en de betoging voor federalisme en sociaaleconomische structuurhervormingen in Antwerpen in het begin van de jaren 1960 van voorzitter Rik Van de Voorde en een aantal van zijn nauwe medestanders en vrienden de verwijde-ning ten opzichte van heel wat liberale Willemsfondsen. Mede omdat de tot Partij voor Vrijheid en Vooruitgang (PVV) omgevormde liberale partij onder het voorzitterschap van Omer Vanaudenhove (1913-1994) precies in deze jaren voluit de Belgische en vol-gens sommigen belgicistische kaart trok. Tegelijk wees het algemeen hoofdbestuur van het Willemsfonds, onder meer uit vrees voor minorisering van de vrijzinnigen in het overwegend katholieke Vlaanderen, het federalisme in diezelfde periode van de hand.²⁶

In de Lokerse gemeenteraad beschikten de katholieken sinds 1891 over een abso-lute meerderheid.²⁷ Pas in 1970 kwam aan de hegemonie van wat ondertussen de Christelijke Volkspartij (CVP) was geworden een einde.²⁸ Socialisten en liberalen zaten in de oppositie, andere partijen telden geen verkozenen. Tussen 1958 en 1970 was drie-

— 25 W. Vandenabeele, *Henri Van de Voorde* [...], p. 87.

26 "Op de algemene vergaderingen (van het Willemsfonds) was de Belgische gezindheid formeel zichtbaar in de vorm van de Belgische vlag en de uitvoering op piano van de Brabançonne. Een schuchtere poging in 1963 om ook de leeuwenvlag en de Vlaamse Leeuw toe te voegen (wel gezongen bij het einde van de 100-jarige viering) mislukte. Men was dan ook erg op zijn hoede voor 'extremistische' ontsparingen in de richting van federalisme en zeker voor de invloed van de radicale Vlaamse Volksbeweging (°1956), die het VABT (Vlaams Actiecomité Brussel en Taalgrems) overheerste" (H. Van Velthoven & J. Tyssens, *Vlaamsch van taal, van kunst en zin* [...], pp. 101-102).

27 G. De Roep, *Sociaal-demografische achtergronden van politieke elites in Lokeren*, Eksaarde en Daknam 1946-1994, in: N. Van Campenhout m.m.v. C. De Cock (eds.), *Maatschappelijke ontwikkelingen in Lokeren, Eksaarde en Daknam 1944-2000*, Lokeren, 2000, pp. 225-245.

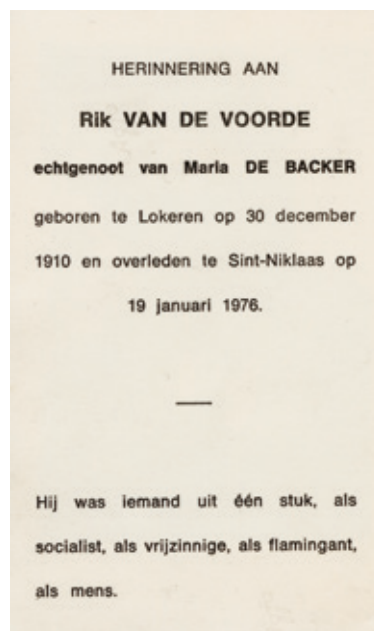
28 H. Liebaut, *Geschiedenis CVP-Lokeren 1945-1970*, Lokeren, 2017.

kwart van de gemeenteraadsleden van de oppositie in de Lokerse gemeenteraad, die in 1947 zeventien en in 1970 twintig leden telde, (bestuurs)lid van het Willemsfonds.²⁹ Na de gemeenteraadsverkiezingen van 1970 vormden de Lokerse CVP en de liberalen van de toenmalige Partij voor Vrijheid en Vooruitgang (PVV) een coalitie, wat de verstandhouding tussen de liberale en socialistische leden van het Willemsfonds, dat bovendien al enige tijd over zijn hoogtepunt heen was, een flinke knauw gaf.

NA DE FUSIES VAN GEMEENTEN (1977)

1977, het jaar van de gemeentelijke fusies, was een kanteljaar. De voorheen zelfstandige gemeenten Eksaarde en Daknam werden deelgemeenten van de fusiestad Lokeren. Het kleine (vrijzinnige) broertje in de gemeenteraad, de liberale partij, werd een grote broer. Binnen de liberale gemeenteraadsfractie vormden de actieve leden van het Willemsfonds, in tegenstelling tot de vorige decennia, nog slechts een minderheid. De liberale opgang was vooral het gevolg van de electorale doorbraak van een nieuwe generatie rond de latere burgemeester en parlementariër Georges Anthuenis, die tijdens het voorbije decennium de 'blauwe' ziekenbond en vakbond had omgevormd tot een geolied apparaat met een uitgebreid en wijdverspreid dienstbetoon en die een meer volks liberalisme voorstond.³⁰ De belezen bediende van de Lokerse mutualiteit, lid van de COO en later de OCWM-raad én Willemsfondser Isidoor Van den Berghe (1919-1991) speelde in dit veranderingsproces een niet onbelangrijke rol.

- > Achterzijde van het gedachtenisprentje van Rik Van de Voorde. [Stadsarchief Lokeren]

²⁹ De enkele liberale verkozenen in de Lokerse gemeenteraad in de periode 1947-1970 waren lid of sympathisant van het Willemsfonds, zij het geen bestuurslid en niet echt (van dichtbij) betrokken bij de werking. Bij de socialisten was de situatie als volgt: 1946-1952 (vier verkozenen, van wie één Willemsfondser); 1952-1958 (zes verkozenen, van wie één Willemsfondser); 1958-1964 (vijf verkozenen, van wie drie Willemsfondsen); 1964-1970 (zes verkozenen, van wie vier Willemsfondsen); 1970-1976 (acht verkozenen, van wie vijf Willemsfondsen); 1976-1982 (acht verkozenen, van wie drie Willemsfondsen van wie er door ontslag in 1979 nog één overbleef). In 1994 verdween de laatste Willemsfondser uit de Lokerse gemeenteraad: Roger Bussens, die sinds 1964 gemeenteraadslid en vanaf 1982 schepen was geweest namens de BSP en later de SP, trok zich officieel terug uit de politiek; later figureerde hij samen met zijn echtgenote overigens nog wel op een PVDA-verkiezingslijst.

³⁰ K. De Beule & N. Van Campenhout (red.), 't Is niet nodig bescheiden te blijven. Georges Anthuenis tachtig, Lokeren-Gent, 2015.

De socialisten hadden na de gemeenteraadsverkiezingen van 1976, net zoals na die van 1970, gehoopt op een coalitie met de liberalen, maar keerden andermaal van een kale reis terug. Rik Van de Voorde, onafgebroken voorzitter van het Willemsfonds vanaf 1934, meer dan twintig jaar voorzitter van de Lokerse BSP-afdeling en bijna dertig jaar gemeenteraadslid, was op 19 januari 1976 overleden.

1977 was ook het jaar van de fusie van de verzuilde bibliotheken tot één stedelijke openbare bibliotheek³¹. Daaraan waren meer dan vijf jaar van moeilijke gesprekken voorafgegaan. Toen na de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1976 de beslissing werd genomen om tot een fusie te komen, weigerde Willemsfonds-bibliothecaris en af-tredend socialistisch gemeenteraadslid Thienpondt de boeken van de Keurbibliotheek, op dat moment het hart en het kroonjuweel van de vereniging, over te dragen. Dat gebeurde pas een paar jaar later, nadat Thienpondt van het plaatselijke politieke toeneel was verdwenen.

Aan het begin van de jaren 1970 kwamen de bestuursleden nog wel af en toe samen, maar van continuïteit inzake beleid en werking was geen sprake meer. In februari 1974 werd in café De Groene Poort op de Markt in Lokeren een bijzondere bestuursvergadering georganiseerd. Er werd beslist om over te gaan tot een uitbreiding van het afdelingsbestuur met nieuwe krachten, die geacht werden vrijzinnig te zijn en bij voorkeur liberaal georiënteerd. Tijdens de daaropvolgende statutaire algemene vergadering op 3 mei van dat jaar werd een viertal nieuwe bestuursleden aangesteld. Het vernieuwde bestuur, met nogal wat leerkrachten uit het toenmalige rijksonderwijs, startte enthousiast en slaagde erin om jaarlijks een reeks zowel meer vormende als eerder laagdrempelige activiteiten op te zetten: muzikale avonden (onder andere kleinkunst), binnen- en buitenlandse kunst- en cultuurreizen en kleine tentoonstellingen, naast de klassieke lezingen of voordrachten. Op de jaarlijkse algemene vergaderingen kwamen in die periode 40 tot 50 geïnteresseerden af. Hoewel het Lokerse Willemsfonds weer in hoofdzaak in liberaal vaarwater was terechtgekomen, werd een terugkeer naar het Liberaal Huis toch nooit ernstig in overweging genomen.

In de jaren 1990 zag het er aanvankelijk behoorlijk rooskleurig uit. Vanaf 1997 werden opstelwedstrijden ingericht voor de Lokerse basis- en middelbare scholen en in 1998 ging een leesclub van start. Vanaf het begin van de 21ste eeuw werd het echter moeilijker en moeilijker om een publiek warm te krijgen voor de werking van het Willemsfonds. Sommige bestuursleden haakten af vanwege hun leeftijd, anderen door beroepsomstandigheden. Alle pogingen ten spijt kon niemand meer worden overtuigd om zich in te zetten voor het Willemsfonds. In 2013 werd in de Lokerse deelgemeente Daknam nog een provinciale Willemsfonds-dag ingericht maar na afloop werden de boeken neergelegd. De nog resterende leden werd aangeraden hun lidgeld

³¹ V. Verstegen, *De Stedelijke Bibliotheek van Lokeren*, in *Liber amicorum André Stoop*, hoofdbibliothecaris-archivaris 1946-1987, Sint-Niklaas, 1987, pp. 172-176.

voortaan aan de afdeling-Gent te betalen of aan te sluiten bij een nog bestaande afdeling uit het omliggende. De laatste voorzitter, huisdokter Brigitte Thierens, was een nazaat van de uit Wallonië afkomstige Alphonse (Alfons) Lamborelle (1838-1924), eerste directeur van de Lokerse Rijksmiddelbare Jongensschool en medestichter van het Lokerse Willemsfonds Lokeren in 1879.³²

DE LOKERSE SOCIALISTEN EN HET WILLEMSFONDS

De 'paarse' samenwerking binnen het Lokerse Willemsfonds na de Tweede Wereldoorlog werd noch in liberale noch in socialistische kring als evident ervaren. De Lokerse liberalen beschouwden het Willemsfonds als 'van hen'. Enerzijds omdat de meeste leden liberaal waren en anderzijds omdat het Willemsfonds nagenoeg overal elders in Vlaanderen een 'blauwe' stempel droeg. De Lokerse liberalen hebben in de loop der jaren verschillende keren geprobeerd om het Willemsfonds terug te halen naar het Liberaal Huis, maar dat liep altijd uit op een sisser. Vooral omdat het bestuur lange tijd werd gedomineerd door een aantal sterke figuren van socialistische signatuur.

Nogal wat socialistische militanten stonden aanvankelijk zeer argwanend tegenover die kwantitatief al bij al bescheiden 'blauwe invasie' van kort na de Tweede Wereldoorlog. Geleidelijk aan werden de (vanuit de liberale partij overgekomen) Willemsfondsen echter geaccepteerd. Rik Van de Voorde werd uitermate gerespecteerd en Aimé Van Lent (1927-2003) zelfs geliefd.³³ Beiden waren lange tijd de boegbeelden van de plaatselijke socialistische partij. De eerste als politiek-ideologische

- > Strooifolder met foto van Aimé Van Lent bij de Lokerse gemeenteraadsverkiezingen van 1970. [Stadsarchief Lokeren]

³² B. Van den Broucke, *Alphonse Lamborelle (Gedinne 1838 - Lokeren 1924)*, in: B. Van den Broucke m.m.v. N. Van Campenhout (red.), *KOPstukken. Geportretteerde Lokeraars in privé- en openbaar bezit*, Lokeren, 2000, pp. 20-21.

³³ J. Baetens, "Werken aan een rechtvaardige maatschappij". Aimé Van Lent (1927-2003), in: *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, dl. 120, 2017, pp. 267-379. Deze tijdschriftbijdrage werd in een ietwat gewijzigde versie en vormgeving door Curieus Lokeren ook verspreid als een aparte brochure, die op zondag 26 november 2017 werd voorgesteld in het Cultureel Centrum van Lokeren. Historicus en voormalig CVP-burgemeester van Lokeren Hilaire Liebaert verzorgde bij die presentatie de gelegenheidstoetspraak, waarbij hij onder meer "het inspirerend-dynamisch milieu van het Lokerse Willemsfonds" memoreerde, dat hij typeerde als een "geïnteresseerde en interessante vriendenkring", van wie velen "later een betekenisvolle maatschappelijke rol vervuld" hebben.

> Jan Persoons. [Stadsarchief Lokeren]

en intellectuele voorman, de tweede als electorale 'magneet', onder meer vanwege zijn succesvol dienstbetoon. Na zijn verhuis naar Brussel, waar hij van 1979 tot 1994 vicegouverneur was van de toenmalige provincie Brabant, werd dit politieke cliëntelisme in belangrijke mate overgenomen door de eerder genoemde liberaal Georges Anthuenis.

Ondertussen hadden de Lokerse liberalen al dan niet bewust en/of strategisch afstand genomen van de francofone en elitaire industriëlen die de partij tijdens de kwarteeuw na de Tweede Wereldoorlog hadden gedomineerd en die in eerste instantie verantwoordelijk waren voor de 'blauwe' electorale neergang in de Durmestad. Er werd opnieuw aangeknoopt bij het meer volkse liberalisme van de Lokerse geneesheer en parlementariër Jan Persoons (1863-1924). Dat leidde er mede toe dat de VLD (en later de Open VLD) sinds het midden van de jaren 1990 veruit de grootste politieke formatie is in Lokeren.

Politiek-ambtelijk 'verkassen' naar Brussel was overigens allerm minst de persoonlijke keuze van Van Lent, die als socialistisch kamerlid in het kiesarrondissement Sint-Niklaas plaats diende te maken voor de 'coming man' uit Sint-Niklaas, economist Freddy Willockx, later staatssecretaris en minister in een aantal Belgische regeringen, Europees parlements lid, burgemeester van zijn geboortestad en sinds 2002 Minister van Staat.

De belangstelling voor de Keurbibliotheek van het Willemsfonds was ook na de Tweede Wereldoorlog in het socialistische milieu eerder beperkt. Dat was enerzijds het gevolg van de bloei en de expansie van de Lokerse socialistische bibliotheek Jean Jaurès, die zowel jonge als volwassen lezers aansprak. Anderzijds werden de socialistische partijleden niet echt nadrukkelijk aangemoedigd om boeken te ontlenen in de

Hulde
aan den Heer Dr Jan Persoons
Volksvertegenwoordiger
1912

— Zie H. Liebaut, Toespraak naar aanleiding van de voorstelling van het boek 'Werken aan een rechtvaardige maatschappij. Aimé Van Lent (1927-2003)' op zondag 26 november 2017, in: *De Sovereinen*, jg. 49, 2018, nr. 1, pp. 50-55.

Keurbibliotheek van het Willemsfonds. De meeste socialistische volksmensen werden trouwens niet bekoord door het Willemsfonds, ook al was het bestuur ervan in belangrijke mate in handen van socialistische sterkhouders. Daarnaast behield flamingantisme voor de meeste socialistische militanten en partijleden, ook in Lokeren, heel lang een kwalijke bijmaak. Flamingantisme werd eenzijdig geassocieerd met collaboratie tijdens de beide wereldoorlogen. De Vlaamsgezindheid van de Lokerse socialistische Willemsfondsen bleef de meesten van hen vreemd. De BSP-PSB was tot de tweede helft van de jaren 1970 op nationaal niveau bovendien een monolithische en strikt unitaire partij, met aan het hoofd meestal een (Nederlands-ongekende) Franstalige voorzitter. De talrijke voordrachten van het Willemsfonds werden wel gesmaakt door het meer cultureel en intellectueel geïnteresseerde, zij het minoritaire deel van de socialistische achterban, waar de 'arbeideristische' traditie dominant bleef. De Lokerse socialistische arbeiders waren weliswaar trots en fier dat de intellectuele apotheker Rik Van de Voorde hun partij en beweging leidde en naar buiten toe vertegenwoordigde. Zij respecteerden en waardeerden hem sterk, maar tegelijk was hun mentale leef- en denkwereld heel anders dan de zijne.

VRIJZINNIGE SAMENWERKING EN FRONTVORMING

De aanwezigheid van socialisten in het naoorlogse Lokerse Willemsfonds kan mede worden verklaard vanuit een welbepaalde (plaatselijke) traditie, waarbij de wegen van liberalen en socialisten zich af en toe kruisten. In 1896 stichtten de liberalen in Lokeren een mutualiteit waarbij ook de meeste lokale socialisten aansloten. Onenigheid tussen de overwegend conservatieve en soms franskiljonse liberalen en de vrijwel exclusief proletarische socialisten bracht al vlug een scheuring teweeg. In 1899 werd in Lokeren een afdeling van de socialistische mutualiteit Bond Moyson gesticht. De progressieve en Vlaamsgezinde liberale geneesheer Jan Persoons (1863-1924) trotseerde de tegenstand binnen zijn eigen partij en trad op als dokter van deze ziekenbond.³⁴ In 1904 werd hij verkozen tot volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Sint-Niklaas op een kartellijst van liberalen en socialisten, een mandaat dat hij behield tot de eerste parlementsverkiezingen met algemeen enkelvoudig mannenstemrecht in 1919. Na zijn overlijden werd Persoons als geneesheer van de Bond Moyson in Lokeren vervangen door een andere progressieve liberale dokter.³⁵

In de periode voordat de Lokerse socialisten in 1923 de beschikking kregen over een eigen ruim lokaal, huurden zij voor een groot publieksevenement vaak de liberale zaal Concordia. In de jaren 1930 werd in Lokeren zelfs luidop nagedacht over een antikle-

34 L. Henderickx, *Leven en werken van Dr. Jan Persoons (1863-1934)*, in: N. Van Campenhout (red.), *Lokeren vroeger [...]*, pp. 55-66 en N. Van Campenhout, *Persoons, Jan*, in: NEVB [...], p. 2459.

35 J. Baetens & R. Bussens, *Bond Moyson – "Helpt elkaar Lokeren". Vijftig jaar jong: een geschiedenis van kameraadschap en solidariteit*, Lokeren, 1984 en I. Van den Berghe, *Rond de inhuldiging van het nieuw gebouw van ons ziekenfonds "Hulp in Nood" in de hof van het Liberaal Huis. Een Gelegenheidscauserietje*. Lokeren, 24 september 1988, Lokeren, 1988.

rikale, 'paarse' bestuurscoalitie van liberalen en socialisten in de plaatselijke gemeentepolitiek, wat gezien de numerieke verhoudingen na de gemeenteraadsverkiezingen van 1932 geen utopie was. De katholieke partij beschikte vanaf 1933 in de Lokerse gemeenteraad over 9 van de in totaal 17 zetels, de socialistische BWP over 5 en de liberalen over 3. Die droom werd in 1938 uiteindelijk gecounterd en gekelderd door de Concentratie-lijst van de katholieke partij en het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV), die dat jaar bij de gemeenteraadsverkiezingen de absolute meerderheid behaalde.³⁶

Nadat na de Belgische revolutie van 1830 min of meer afwisselend katholieke en liberale schepencolleges de stad hadden bestuurd, kwam het Lokerse stadsbestuur in 1890 in handen van de katholieken. Die exclusieve dominantie zou, zoals reeds werd vermeld, duren tot 1970, weliswaar met twee intermezzo's: de hierboven gememoreerde samenwerking van de katholieke partij met het VNV tussen 1938 en 1944 en de jaren 1944-1947, toen de liberale huisarts en Willemsfondser Albert Lamborelle als gemeenteraadslid met de meeste anciënniteit dienstdoend burgemeester was tot de eerste naoorlogse gemeenteraadsverkiezingen in oktober 1946 en de daaropvolgende aanstelling van de in de inleiding van deze bijdrage al genoemde Prosper Thuysbaert tot burgemeester in april 1947.

SLOTBESCHOUWING

De leidinggevende personen bij de heropstart van het Willemsfonds te Lokeren in 1934 waren nagenoeg allemaal progressieve liberalen. Bij een aantal jongeren onder hen sluimerde echter vanaf de late jaren 1930 onvrede over de werking en de oriëntatie van de Lokerse Willemsfondsafdeling. De ingrijpende politiek-maatschappelijke gebeurtenissen vóór en vooral tijdens de Tweede Wereldoorlog fungeerden als katalysator in dit spanningsveld, dat ook een generatieconflict was. De drang tot verandering en vernieuwing, die was gegroeid tijdens de oorlog en zich sterk manifesteerde bij de Bevrijding in september 1944, creëerde voor een groep dertigers en twintigers rond voorzitter en intellectuele mentor Rik Van de Voorde het momentum om te doen wat zij al enige tijd in gedachten hadden: de liberale zuil inruilen voor de socialistische. Op die manier transformeerde het van oorsprong liberale Willemsfonds in Lokeren na de Tweede Wereldoorlog tot een vrijzinnig-pluralistische vereniging. Enerzijds verzwakte daardoor de liberale beweging in de Durmestad, maar anderzijds werd de vrijzinnige solidariteit, waarvan het Willemsfonds in Lokeren het speerpunt werd – misschien ietwat paradoxaal – versterkt.³⁷ Een afdeling van het socialistische Vermeylefonds

——— 36 W. Vandenabeele, *Concentratie, collaboratie, restauratie... Een decennium Lokerse politiek (1938-1947)*, in: N. Van Campenhout (red.), *Lokeren vroeger [...]*, pp. 97-109 en R. Van Doorslaer, *Socialisme in een Vlaamse provinciestad*, in: N. Van Campenhout (red.), *Omtrent 3 Lokerse socialisten [...]*, pp. 9-20.

37 In gesprekken met personen die tussen de beide wereldoorlogen studeerden aan de Rijkmiddelbare Jongensschool van Lokeren komt altijd weer de naam terug van leraar Nederlands en geschiedenis Hendrik (Rik) De Vos (1902-1965), een Vlaamsgezinde socialist, die voor de 12- tot

kwam er in Lokeren nooit, evenmin trouwens als van het Humanistisch Verbond. In 1951 fuseerden “de verschillende Lokerse bonden van oud-leerlingen en sympathisanten van het rijksonderwijs”, onder meer op initiatief van de altijd en overal aanwezige Willemsfondsvoorzitter Van de Voorde, tot de “Oud-leerlingenbond en Vriendenkring van de Rijksmiddelbare Scholen-Lokeren”.³⁸ De voormalige (vooruitstrevende) liberalen, die in meerdere of mindere mate Vlaamsgezind waren, namen onder impuls van Van de Voorde goeddeels de leiding over van het Lokerse Willemsfonds, dat tot het begin van de jaren 1960 in de woorden van Aimé Van Lent voor “een roes van de geest zorgde”.³⁹ Dat de sfeer destijds inderdaad zowel bijzonder intellectueel inspirerend als uitermate vriendschappelijk was, mag ook blijken uit het feit dat een aantal koppels, van wie de partners elkaar dikwijls in (de Jeugdafdeling van) het Willemsfonds hadden leren kennen, tot in de jaren 1990 samen (educatieve) uitstappen bleven maken. In dit verband brachten zij in 1989 een bezoek aan de toen pas in gebruik genomen nieuwe locatie van het Lokerse Stadsarchief. Het gezelschap noemde zich de Uilenclub, naar het symbool dat de communicatie van het Willemsfonds sinds vele jaren siert.

Vanaf het midden van de jaren 1960 verzwakte de werking van het Lokerse Willemsfonds geleidelijk, om uiteindelijk bij het begin van de 21ste eeuw volkomen te verschrompelen. In de loop van de jaren 1960 hield het ook op een (intellectuele) voedingsbodem of broedplaats te zijn voor de (plaatselijke) politiek. De vereniging, waarvan de vrijzinnigheid bij veruit de meeste (bestuurs)leden altijd al prioritair was geweest ten opzichte van hun Vlaamsgezindheid, verloor ook stap voor stap haar contact met en betrokkenheid bij de Vlaamse beweging. De cultuurvereniging werd in dat domein voorbijgestreefd door nieuwe, meer radicaal-flamingantische organisaties, die – in tegenstelling tot het Willemsfonds – het federalisme propageerden als oplossing voor wat meer en meer werd omschreven als de communautaire breuklijn in België. Het Lokerse Willemsfonds vormde, opnieuw gestimuleerd door Rik Van de Voorde, voor een aantal vrijzinnigen overigens wel de opstap naar de Vlaamse Volksbeweging, die daardoor in Lokeren pluralistischer was dan in veel andere steden en gemeenten in Vlaanderen en Brussel, waar de VVB meestal werd gedomineerd door katholieke flaminganten en Vlaams-nationalisten.

15-jarigen bijzonder inspirerend en vormend was. “Als boven gezegd, kan een doorkneed onderwijsman zijn taak niet eenzijdig opvatten, minder nog als hij een overtuigd socialist is en de volksoontwikkeling hem nauw aan het hart moet liggen”, zo schreef De Vos daarover aan het eind van zijn leven (H. De Vos, *Julien Kuypers, de onderwijsman*, in: A. Molter, R. Brulez, M. Coole e.a., *Julien Kuypers. Vlaams Europeëer*, Antwerpen, 1963, pp. 89-95; citaat p. 92). Zie over De Vos onder meer H. Van Daele, *De Vos, Rik (eigenlijk Hendrik)*, in: NEVB [...], p. 3572.

38 G. Soetens, *Herinneringen aan Rik Van de Voorde [...]*, p. 49.

39 Met dank aan Etienne Donners, Rudi Henderickx, Gerard Soetens en Brigitte Thierens, die ons ten behoeve van deze bijdrage een interview toestonden. Tenzij expliciet anders vermeld, zijn alle citaten afkomstig uit documenten uit het archief van het Lokerse Willemsfonds, althans dat deel dat wordt bewaard in het Stadsarchief van Lokeren. Dank aan Marc De Gryze, Pol Hoste, Hilaire Liebaut, Gerard Soetens, Bob Van de Voorde en em. prof. dr. Lode Wils voor het nalezen en becomingentariëren van eerdere versies van deze bijdrage.